

O protichůdných emocích

(aneb zobrazivost citu)

Úvaha nad schopností obrazů expresivních autorů vyjádřit emoční a náladové hnutí mysli.

Tomáš Blažek

Budeme zkoumat subjektivní působení tvaru a barvy výtvarných prací z pohledu rozdělení základních emocí. Na podkladě zařazení základních emocí tak, jak je definoval řecký klasik Aristoteles, vytvoříme mapu toho, jak se vyjadřují malíři, jak proniká jejich aktuální nálada a emoční stav do plátna. Asi nejnámějším příkladem agresivní malby bude action painting. Abychom zůstali ve Spojených státech, jako další z příkladů budeme vyhledávat především práce amerických autorů poválečných.

Co jsou to ale emoce a jak je postihnout nejen na plátně ale zachytit reaktivní sílu ve tváři? Už to je někdy obtížný úkol. Zorientovat se v neuvěřitelném množství grimas a schopností mimiky vyjadřovat aktuální naladění. Například plačící žena může reagovat vypětím a silnou emoční vlnou nejen na nepříjemnou událost, duševní ohrožení anebo ztrátu, ale rovněž může štěstím plakat nad třeba úspěchem své vnučky na pódiu, anebo při předávání cen za zásluhu. Někdy se vlna emocí může jistě i zduplikovat z vícero směrů a cítit můžeme radost i strach zároveň, neboť akce přítomná v naší situaci je třeba ohrožující, nebezpečná, a přeci úžasná, vyvolávající extatické stavy vzrušení z něčeho nového, co nám přináší radost. Taková bobová dráha může takovou melanž emocí vyvolat, pokud se dostatečně bojíte akrobatické rychlosti ve výškách a zároveň se umíte radovat z této aktivity a neděláte to z donucení. Tyto dvojí anebo mnohostranné emoční vlny můžeme vnímat chaoticky, nesourodě, ale vždy se opírá jedna emoce o druhou, pokud jsou přítomny zároveň. Kupříkladu není to dávno, co jsem zažíval emoční stav po delší časový úsek, než se situace vyrovnala, respektive, než jsem se sám se situací lépe vyrovnal. Tato nálada byla dvojí, snad i trojrozměrná. V jednom rozměru jsem pociťoval bezpochybně radost. Totiž zrovna jsem něco hezkého prožil, a to na mne působilo příjemně, čímž jsem se z toho radoval. Zároveň ona aktivita, které probudila moji radost z okamžiku, byla obestřena strachem. Byl to strach z neznámého. Věděl jsem, co asi může následovat, ale netušil jsem, která z variant budoucnosti se má odehrát, a jak v tom budu umět chodit. Zkrátka jsem se bál, jako kdybych měl jít někam, kde je tma. Jenže v té radosti a strachu byla ale i jistá dávka odvahy. Najednou jsem byl pln síly a odhodlání to zkusit a posunout se do té tmy, ze které jsem měl radost, dál. Odvaha to jistě nebyla ve smyslu hrdinství anebo jistoty ze sebe sama, ale odvážně jsem ten večer vstupoval do jedné z životních etap, která může a taky nemusí dobře dopadnout. Ale díky té radosti, kterou způsobovala, jsem získal potřebu a odhodlání tímto směrem pokračovat. Takže tu radost podporuje odvaha, ale ta se ukazuje jen, pokud čelí strachu. A na závěr se z této melanže stala postupně láska, takže tento základní emoční stav nabyl nejen sebe sama, ale obsahoval jistou dobu i strach s radostí a trochou odvahy. Jak jsem již řekl, emoční stav se neprodleně blížil k vyrovnání a odsunem strachu někam asi do nevědomí a odvaha přestala být důležitá, ztrácela živnou půdu, kterou ze začátku dělala novost a velká neznámá. Radost se vytratila, ne navždy, ale sem tam opustila svoje místo, aby se zase mohla vracet. Láska přežívala dál, ale postupně už tento emoční stav, který

byl původně reakcí na otevřenou situaci, se přestával vázat na tuto konkrétní situaci. Přestal být reakcí na akci, neboť akce byla už dávno proběhlá. Jak je možné ale cítit protichůdné emoce jako je radost versus smutek, anebo lásku vyjadřovat zároveň hněvem? Proč se odvaha váže na základ strachu? Na to není jednoduché hledat odpovědi, ale na výtvarných dílech se tyto shluky emocí buď přenášejí, anebo je výtvarné dílo schopno takové vyvolat. Můžeme se plátna a jeho výjevu děsit, mít z toho husí kůži. To ostatně platí hlavně pro film a divadlo. Ale mnoho dobrých výtvarníků nám nabízí díla, která do domovů přinášejí radost. Jsou to třeba líbivé obrázky, ale hezký obrázek, třeba právě nakreslený dítětem, může vyvolat radost a štěstí. Přejděme tedy do výtvarných kruhů poválečné USA. Na příkladu malby od Marka Rothka můžeme sledovat silné pnutí pocitů, které díla vyvolávají. Je to však velmi těžko definovatelné.

Černá barva je od bílé oddělena pásem tmavomodré. Dvě enklávy protilehlých barev, které jakoby na sebe tlačily, plují v modrém prostoru. Na mne působí dvojnásobným dojmem zároveň. Ať už se cítím zrovna jakkoli, vždy mne zasáhne tak trochu děsivá síla, kterou plátno má. A vůbec, tváří v tvář originálu by pocit byl jistě mnohonásobný. V tom děsu je však smutek. Asi je dán tou modrou a především korelace černé a tmavomodré. Ovšem tento strašlivý smutek, respektive smutný strašák ukazuje pouze abstraktní plochy barev, elementární tvar vyplněný jednotnou barvou s přechody a zakulacenými rohy. Ty rovněž přidávají na smutku a jemnosti, niternosti. Kdyby byly plochy oříznuty tvrdou hranou jako přesné obdélníky, už by tento dvojnásobný pocit nevyvolaly. Rothko velmi svědomitě pracoval s barvou a tvarem a pokusil se zobrazit lidskou duši, své či cizí nitro a z obrazu to prostě poznáme.

Dalším takovým dílem, které pracuje s aktivnějšími emocemi, je Pollockova následující práce.

Právě na tomto díle s názvem No. 14 (Pollock své práce čísloval, místo toho aby jim přiřazoval názvy) se projevuje vášnivý hněv a nestydatá vulgárnost projevu. Působí, jakoby se autor naštvál anebo opil a popadl černou barvu. Vidím na plátně strach, vidím na něm nenávist. Nenávist je projevem hněvu, silného emočního výboje směrem ven, zatímco strach je dovnitř. Nakolik dílo útočí na zrak a nakolik ho

naopak pohlcuje je otázkou. Myslím si, že částečně je obojí. Svádí boj sám se sebou. Je omezen.

Je zvláštní, v jakém spolupůsobení se objevují jednotlivé emoce. Celková nálada obrazu, ladění, je pak ovlivněno výslednicí těchto někdy i protichůdných proudů. Skládáním sil pak můžeme postihnout celkovou dojem z práce.

Posledním příkladem je plátno, které zmaloval Willem de Koonig. Na jeho žluté bráně se objevuje dle subjektivního náhledu radost. Není to agresivní výjev, je poklidný a vzrušující, takže působí radostně. Ovšem zároveň někde v pozadí celého dojmu promlouvá odvaha. Ta prodchne celý obraz jakousi atmosférou, která jakoby říká: „Pojď!“ Odvážným nabízí cestu skrz bránu pohledu. Dílo se trefně jmenuje Dveře do řeky. Z jeho rukopisu lze odhadovat veselé pocity, které mu malba jistě přinášela, a tuto radost pak i dílo samo o sobě zachycuje a vyzařuje opět do prostoru. Není to jen barvou, ale i tahem štětce, který cítíme velmi živě, energicky. To je výsledek, pocit, který může být jedině radostný a veselý. Určitě to je plátno jedno z těch povedenějších od tohoto autora.

Na několika příkladech a na polemice okolo schopností vyjádření nejelementárnějších emocí a nálad jsme se zabírali výkladem jednotlivých vztahů mezi emocemi. Jejich přirozené spolupůsobení jsme i připomněli i tak říkajíc historkou ze života. Ovšem nejlépe vysvětluje sounáležitost jednotlivých emocí, jejich shlukování do skupin právě expresivní plátna. Proto jsme sáhli obzvláště po dílech americké školy, která přinesla subjektivitu do výtvarného umění a pozdvihla roli vyjadřovat se, své nitro, právě malbou jako takovou.